

اصول و راهبرد های راهنمایی و مشاوره تحصیلی در آموزش و پرورش

بهزاد جلالی^۱، سلیم آق ارکاکلی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی دانشگاه تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی کارشناسی رشته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان گرگان، ایران

چکیده

نظام آموزشی به عنوان نهاد اجتماعی مهم ترین هدف خود را تربیت نیروی انسانی مولد و کارآمد نه تنها برای ایفای نقش در زندگی فردی بلکه برای پیشرفت و تعالی جامعه مدنظر قرار داده است. بنابراین راهنمایی و مشاوره تحصیلی نقشی تسهیل کننده در تحقق هدف های آموزش و پرورش به عهده دارد. در این راستا، اگر دانش آموزان دچار مشکلات تحصیلی، اجتماعی و روانی شوند رشد و یادگیری آنان مختل می گردد و معلم به تنهایی نه می تواند و نه فرصت دارد که مشکلات آنها رسیدگی کند در این صورت بهره گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش یک ضرورت اجتناب ناپذیر است. برنامه راهنمایی و مشاوره صحیح و مناسب برای ارتقای سطح کیفی زندگی و پیشرفت در جامعه به ویژه در مراکز آموزشی در طی دوران تحصیل دانش آموزان از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف اصلی این مقاله مروری که به کمک مطالعه کتابخانه ای و بررسی کتب و مقالات تدوین شده است این است که اصول و فرایند راهنمایی و مشاوره تحصیلی به دانش آموزان در مدارس چگونه است. نتایج این مطالعه نشان داد که فرایند مشاوره تحصیلی برای هر فرد، خاص آن فرد می باشد، در واقع هر دانش آموزی شخصیت منحصر به فرد و متمایز از دیگران دارد و مشاور بر حسب شناخت دانش آموز، توانایی، محدودیت ها و بافت اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه می تواند در اتخاذ تصمیم و انتخاب راه حل مناسب مشکل نقش بسیار اساسی در ارائه خدمات بهینه ایفا نماید.

واژه های کلیدی: راهنمایی، مشاوره تحصیلی، مشاوران مدارس، دانش آموزان، آموزش و پرورش

مقدمه

امروزه نظام آموزش و پرورش بنا به ضرورت تغییرات اجتماعی یکی از سازمان های پیچیده و بزرگ اجتماعی در هر کشوری محسوب می شود و با رشد و توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی پیوند ناگسستنی دارد. برون داد چنین نظامی از سویی رشد همه جانبه و خود شکوفایی فراگیران است و از سوی دیگر نیروی انسانی متخصص و ماهر برای پاسخگویی به نیاز های جامعه پرورش می دهد. بدین منظور عوامل و برنامه های متعددی از جمله برنامه های مشاوره ای در نظام تربیتی تدوین شده است. در حال حاضر نقش و عملکرد مشاوره در مدارس بسیار اساسی و مهم است. چون دریافت کنندگان اصلی از خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس را دانش آموزان تشکیل می دهند اگر دانش آموزان به صورتی درست و متعادل از سوی مشاوران به رشته های تحصیلی هدایت نشوند، حاصلی جز سرگردانی، بی هدفی، اتلاف وقت و به هدر رفتن منابع جامعه ندارد. اهداف آموزش و پرورش زمانی محقق خواهد شد که برنامه ها و محتوای دروس متناسب با شناخت تواناییها و رغبت های افراد و نیازها و امکانات جامعه و محدودیتهای دانش آموزان تهیه و تدوین شوند (هرمزی و همکاران ۱۳۹۸: ۳۲) به عبارتی هدف آموزش و پرورش در دنیای امروز، کمک کردن به شایسته بار آمدن هر کودک و نوجوان و بهره مندی از توانایی سازگاری موثر و موافق با موفقیت ها است هدف راهنمایی و مشاوره هم جز این نیست، که کودک و نوجوان را در تکمیل این شایستگی و موفقیت در حل مشکلات یا رفع موانع در راه رسیدن به این هدف کمک کند (خانلری ۱۳۸۸: ۱۱۲) در واقع راهنمایی بخش عمده ای از فعالیت های آموزشی است و حتی عده ای از متخصصان، راهنمایی و تعلیم و تربیت را مترادف می دانند. (مشاک ۱۳۹۴) مشاوره و راهنمایی یک جریان یادگیری است که از طریق رابطه بین دو نفر انجام می پذیرد. در این رابطه متقابل، مشاور با داشتن مهارتها و صلاحیت های علمی و شغلی لازم میکوشد، مراجع را با روش های منطبق با نیازمندی هایش یاری کند تا بتواند بیشتر خود را بشناسد و بینشی را که به این طریق نسبت به خود کسب میکند، در رابطه با هدف های معین، به طور مؤثری مورد استفاده قرار دهد. راهنمایی و مشاوره صحیح و مناسب برای ارتقای سطح کیفی زندگی و پیشرفت در جامعه به ویژه در مراکز آموزشی در طی دوران تحصیل دانش آموزان و دانشجویان از اهمیت زیادی برخوردار است (شکورنیا ۱۳۹۰: ۴۷۳). آشکار است دانش آموزان در زمینه انتخاب واحدهای درسی و رشته تحصیلی مناسب، آگاهی از توانایی و محدودیت ها و آشنایی با مهارت های تحصیلی و هر مسئله ای دیگر نیاز به راهنمایی و مشاوره تحصیلی دارند. بنابراین اعمال راهنمایی تحصیلی در تمام دوره های تحصیلی طراحی و اجرا گردد. از این رو، اعمال برنامه های راهنمایی تحصیلی به طور مناسب، موجب می شود که توزیع دانش آموزان به رشته های مختلف تحصیلی در مدارس و دانشگاه براساس ویژگیهای فردی و نیازهای شغلی جامعه به طور صحیح انجام پذیرد و این امر از به هدر رفتن سرمایه های ملی کشور و اتلاف فرصت ها و در نهایت از تورم یا کمبود در برخی رشته های تحصیلی و ایجاد مشکلات شغلی پیشگیری می کند (شفیع آبادی ۱۳۹۵: ۴۳، ۱۵) با توجه به مطالب ذکر شده، راهنمایی و مشاوره تحصیلی حداقل از دو طریق می تواند بر کارایی نظام آموزشی موثر واقع شود: ۱- انطباق بیشتر رشته های تحصیلی با استعداد و رغبت ها و در نهایت تضمین پیشرفت تحصیلی و رضایت خاطر جوان و کاهش افت تحصیلی ۲- ایجاد رضایت شغلی، گسترش و افزایش کارایی و ثبات و استمرار شغل در نهایت بازدهی و بهره وری بیشتر و موثرتر، افزایش تولید و توسعه انسانی (حوری زاد ۱۳۷۳: ۴۵) این مساله نیاز به اعمال راهنمایی در تمامی دوره ها و سطوح تحصیلی دارد. از آنجایی که رسالت آموزش تربیت نیروی انسانی مولد، کارآمد و سالم است و اهمیت این موضوع اساسی برای تمامی افراد جامعه آشکار می باشد، ضرورت پرداختن به راهنمایی و مشاوره در مراکز آموزشی به ویژه مدارس تمام دوره های تحصیلی و تأثیری که از سویی در پیشگیری از مشکلات دارد و از سوی دیگر آشنایی با راهبرد و روش های اجرایی راهنمایی و مشاوره نقش بسیار مهمی در ارائه خدمات بهینه و اثربخش و کارآمد به مراجعان در مدارس ایفا می کند. بدین منظور ابتدا منابع کتابخانه ای به صورت دستی انجام شد سپس با استفاده از واژه های راهنمایی، مشاوره، مشاوره تحصیلی، دانش آموزان، آموزش و پرورش در موتور جستجوی google scholar، پایگاه مقالات sid, magiran, ensani، مطالعه به روش کتابخانه ای انجام شد. هدف از انجام پژوهش آنست که اصول و راهبرد های راهنمایی و مشاوره تحصیلی در مدارس چگونه است. برای رسیدن این هدف تلاش می شود و هله

اول تعاریف و اهمیت راهنمایی و مشاوره تحصیلی ارائه شده است. سپس به راهبرد های راهنمایی و مشاوره پرداخته شده و نهایتاً سعی گردیده روش های اجرایی راهنمایی تحصیلی بیان شود.

مفهوم راهنمایی

در ابتدا راهنمایی به معنای عمل راهنما و راه نشان دادن رهبری و هدایت به کار می رفت (نیکنامی ۱۳۹۵: ۱۴۷). در تعریف مذکور، راهنمایی نقش کمک رسانی دارد و ممکن است از طریق پندگویی یا مطالعه و یا گوش دادن به یک سخنرانی که باعث افزایش دانش و بصیرت فرد می شود اعمال گردد. امروزه نیز به مفهوم کمک و یاری افراد در انتخاب تصمیم گیری مناسب استفاده می شود. تعریف های مختلفی از راهنمایی ارائه شده است لذا چهار تعریف که به نظر جامع تر می رسند بدین شرح است:

۱- از راهنمایی کمک و یاری منظمی است به فرد، برای این که استعداد های خود را دریابد، رفتی حالات خویش را منظم و متعال سازد، قادر به حل مسایل و مشکلاتش شود، بتواند در انتخاب دروس یا رشته های تحصیلی تصمیم بگیرد، کار و شغل مناسب برای خود پیدا کند، برای رقابت آزاد و پسندیده تربیت شود، شایستگی و شرایطی را دارا گردد تا بتواند به بهترین وجه ممکن رشد و کمال یابد.

۲- راهنمایی کمک منظمی به فرد در اینکه استعداد های خود را بشناسد و به توانایی ها و محدودیت ها خود آگاه شود رفتار و حالات خویش را منظم و متعادل کند در انتخاب دروس و رشته تحصیلی بتواند تصمیم گیری بگیرد برای رقابت آزاد و پسندیده تربیت شود (صافی ۱۳۹۳: ۱۴۷).

۳- هدف اصلی و اساسی راهنمایی شناخت خود و محیط است که باعث افزایش کارآمدی و شادتر زیستن فرد می شود و عملکرد انسان را به حداکثر می رساند. فرد از طریق راهنمایی به آگاهی و شناخت بیشتری درباره حال و آینده خود دست می یابد و به رشد شخصی و اجتماعی بیشتری می رسد.

بنابراین در بیشتر تعریف هایی که از راهنمایی ارائه شده است، چند ویژگی مشترک وجود دارد: الف) در همه آنها کمکی و یاورانه بودن راهنمایی تاکید شده است. از این رو، قبل از اعمال راهنمایی، فرد باید آماده پذیرش فعالیت های راهنمایی شود. ب) راهنمایی بر شناخت تواناییها و محدودیت های فرد تاکید دارد و از طریق ارائه اطلاعات گسترده و وسیع ممکن می شود. پس راهنما با روشهای جمع آوری و انتقال اطلاعات آشنایی کافی داشته باشد. ج) راهنمایی فرایند تصمیم گیری مناسب را تسریع و تسهیل می کند. د) همه انسانها در همه زمانها به گونه ای مشخص به راهنمایی نیاز دارند. (اردبیلی ۱۳۸۹: ۳۴۴) به نظر باتاچریا راهنمایی به عنوان نقطه آغازین تمای هدایت ها است. راهنمایی نباید به سالهای معینی در حیات مدرسه ی فرد محدود شود. بلکه لازم است راهنمایی برای تمام افراد و در تمام سطوح آموزش و پرورش یعنی از کودکان تا پایان دانشگاه فراهم شود. (هرمزی و همکاران ۱۳۹۸) به عبارت دیگر مفهوم راهنمایی حاکی از آن است که استفاده از این خدمت در همه دوره های تحصیلی ضرورت دارد (صافی ۱۳۹۳: ۱۴۷).

مفهوم مشاوره

مشاوره فرایندی است مبتنی بر یک رابطه دوستانه و تخصصی که طی آن مشاور کارآمد با استفاده از دانش و مهارت های ویژه خود، امکان رشد، حل مشکل و تغییر مراجع یا مراجعان خود را فراهم می سازد (سلیمی و همکاران ۱۳۹۹). باترسون تحت عنوان مشاوره چیست بیان می کند که مشاوره بخشی از کار امور تحصیلی و مسایل مربوط به دانش آموز و یا قسمتی از خدمات راهنمایی در مدارس است. مشاور فردی است که در شناخت غالب آمدن و مقابله با مشکلات دیگران کمک می کند (اف اوکان: ترجمه خانی ۱۳۸۳) به عبارت دیگر از نظر باترسون مشاوره جریان یاورانه ای است که در آن برقراری رابطه صمیمی بین

مراجع و مشاور ضرورت دارد مراجع مشکل روانی و عاطفی دارد که از طریق حضور و تعامل در جلسه مشاوره راه حلی برای مشکلش می یابد و مشاور در حل مشکلات روانی مهارت دارد. در این دیدگاه، برقراری رابطه مشاوره ای درمان بخشی است و تنها دادن اطلاعات و پند و اندرز به مراجع مشاوره محسوب نمی شود. به طور کلی می توان گفت مشاوره فعالیتی تخصصی، یاورانه، حضوری، هدفدار و عاطفی ذهنی بین مراجع (فرد مشکل) و مشاور (کسی که در برقراری رابطه حسنه و حل مشکلات کنشی تخصص دارد) است که در آن مراجع در یک جو مملو از تفاهم و همدلی، آزادانه و صادقانه به طرح مشکلش با مشاور می پردازد و پس از تجزیه و تحلیل مشکل و خودشناسی بهتر و عمیق تر، با کمک او تصمیم مناسبی می گیرد و در نهایت به حل مشکل کنشی توفیق می یابد (شفیع آبادی ۱۳۹۵: ۱۰).

مفهوم و اهمیت راهنمایی تحصیلی

راهنمایی تحصیلی مجموعه خدمات و فعالیت های یاورانه علمی منظم و سازمان یافته ای است که بدان وسیله به دانش آموزان در زمینه شناسایی و انتخاب واحدهای درسی و رشته تحصیلی مناسب، اطلاع از قوانین و مقررات آموزشی و انضباطی، شناسایی تواناییها و محدودیت ها و آشنایی با مهارت های تحصیلی به دو شیوه فردی یا گروهی کمک می شود. پس راهنمایی تحصیلی اختصاص به کمک کردن شاگردان دارد در هر مساله و شکلی که ممکن است در کلاس درس و یا محیط تحصیل برای شاگردان پیش آید. (شفیع آبادی ۱۳۹۵: ۳۸) به عبارت دیگر هدایت تحصیلی را به عنوان فرایند کمک به دانش آموزان می داند که باید یک برنامه آموزشی مناسب را طرح ریزی نموده و در آن پیشرفت کنند. این برنامه شامل تصمیمات درباره ی رشته، انتخاب دوره و تحصیلات پیشرفته، یادگیری مهارت ها و سازگاری در مدرسه که در سطوح مختلفی در برنامه هستند، می باشد. (هرمزی ۱۳۹۸: ۳۰). از این رو، راهنمایی تحصیلی علاوه بر بخش جدا نشدنی از زندگی انسان، در تحقق هدف نهایی آموزش و پرورش یاری می رساند.

مفهوم و اهمیت مشاوره تحصیلی

این روز ها که نه تنها ادعا میشود که معلمان مشاورند بلکه کشیشان، حقوقدانان و پزشکان را نیز مشاور می دانند دشوار است بدانیم. ظاهراً هر کس که با مشتری و یا مراجع خود به گفتگو می نشیند مشاور است. به طور اخص هر فردی که جزئی از وظایفش، دادن اطلاعات یا نوعی از پند و توصیه است مایل است او را مشاور بخوانند. اما مشاوره بدان سان که مردم عادی می پندارند دادن پند و اندرز و یا توصیه و سفارش نیست پاسخ دادن یا پرسش ها و یا یافتن راه حل مسایل و مشکلات نیز نمی باشد در حقیقت مشاوره هسته اصلی خدمات تحصیلی دانش آموزان در مدرسه است و برای راهنمایی و کمک به صورت رودررو در محیط آرام و مناسبی فعالیت خود را انجام می دهد. مشاوران تحصیلی در سه حوزه مهم تحصیلی، شخصی، اجتماعی و حرفه ای به فراگیران مشاوره و راهنمایی می دهند و به فراگیران کمک می کنند تا مشکلات عاطفی، اجتماعی، رفتاری خود را حل و فصل نمایند و همچنین تمرکز و جهت گیری واضح تری داشته باشند. (اردبیلی ۱۳۸۹: ۳۴۵) دانش آموزی که در زمینه ای از تحصیلاتش مشکل دارد، علاوه بر تحمل صدمات روانی و گاهی جسمانی، از نظر اقتصادی نیز خساراتی به جامعه وارد می سازد. در این حالت، باید به درمان مشکلات و رفع موانع رشد او اقدام شود و با استفاده از روش ها و فنون مشاوره، دانش آموز و کسانی را که به نوعی در ایجاد مشکل نقش دارند بررسی و درمان شوند. در زمینه مشکلات تحصیلی به مواردی نظیر اضطراب امتحان، مردودی و مشروطی می توان اشاره نمود. به عبارت دیگر گاه دانش آموز در زمینه های تحصیلی با مشکلاتی مواجه شود به مشاور نیاز دارد در این حالت فرد متخصص به نام مشاور بعد از ایجاد رابطه حسنه، با همکاری مراجع هدف جلسه مشاوره و علل مشکل را مشخص می سازد و با استفاده از شیوه های مختلف مشاوره با همیاری مراجع به حل آن می پردازد. (شفیع آبادی ۱۳۹۵: ۴۰) در حقیقت اساس مشاوره بر همان اصول روابط حسنه انسانی مبتنی است که به عنوان شالوده کار معلمی

که کارمند راهنمایی است. (اردبیلی ۱۳۸۹: ۳۴۴) مشاور تحصیلی خوب باید حتما برای دانش آموزان خود وقت گذاشته و به آنها راه های افزایش تمرکز و افزایش یادگیری و روش مطالعه هر درس توضیح دهد. (مشاک ۱۳۹۴: ۲)

خصوصیات راهنما و مشاور

راهنما و مشاور علاوه بر این که باید از نظر آموزشی و اطلاعاتی آمادگی مسئولیت خطیر نقش مشاوره را داشته باشد. باید از نظر تشخیص و ویژگی های فردی نیز واجد شرایط باشد.

۱- اعتقاد به ارزش انسان و داشتن نیت خیرخواهانه مشاور باید به ارزش وجودی انسان قابلیت و توانایی بالقوه او در فرآیند رشد و تغییر یافتن و سازگاری با موقعیت های گوناگون زندگی اعتقاد و ایمان داشته باشد.

۲- خود شناسی: مشاور باید درک و شناخت درسی از خویشتن، ارزشها، اعتقادات و احساسها و نیاز های خود که کار حرفه ای او را تحت تاثیر قرار می دهد داشته باشد و سعی کند تا این ویژگی ها اثرات مطلوب بر کار مشاورهای او بر جای نگذارد

۳- تعهدات حرفه ای در حرفه و کار خویش باید احساس مسئولیت و تعهد کند با این اعتقاد که حرفه او وسیله ای در کمک به افراد در رشد و شکوفایی تواناییها و استعداد های آنها است او باید خود دارای شخصیتی سالم و برخوردار از شایستگی های حرفه ای باشد.

ویژگیهای شخصیتی و رفتاری

۱- دانش آموز را دوست دارد و به آنها احترام می گذارد. به مبانی دینی و احکام اسلامی معتقد است و عمل می کند. به تفاوت های فردی اعتقاد و در عمل به آن توجه دارد ۴- دانش آموز را آنگونه که هستند می پذیرد. ۵- از سلامت جسم و روان به قدر کافی برخوردار است ۶- از بهره هوشی بالای متوسط برخوردار است ۷- توانایی ایجاد ارتباط انسانی مطلوب و موثر با دیگران را دارد. ۸- توانایی درک و شناخت استعدادها و تواناییها و رغبت های مراجع را دارد. ۹- قادر است مراجع را در درک و شناخت خویش یاری دهد. ۱۰- بین گفتار و کردار او هماهنگی و همگونی وجود دارد. ۱۱- در گفتار و کردار خود صادق است ۱۲- دارای ثبات عاطفی است. ۱۳- فردی مهربان خوش برخورد و بردبار است. ۱۴- برای کمک کردن به مراجع تمایل و اشتیاق دارد. ۱۵- دارای روحیه تعهد و وجدان است. ۱۶- درست کار و قابل اعتماد است. ۱۷- از نظر تربیتی الگوی مناسبی برای دیگران می باشد. ۱۸- میل به دانش افزایی و عادت به مطالعه دارد. ۱۹- راز دار و محرم اسرار است. ۲۰- توانایی گوش دادن به مراجع را دارا می باشد. ۲۱- از خود محوری و تعصب بی جا اجتناب می کند.

نمونه وظایف و مسئولیت های مشاوره مدرسه

۱- تدریس واحدهای درسی که بر اساس ضوابط بر عهده مشاور می باشد از جمله دروس برنامه ریزی تحصیلی، شغلی و آداب و مهارت های زندگی

۲- تنظیم پرونده مشاوره ای برای دانش آموزان و هنرجویان

۳- مطالعه و بررسی وضعیت دانش آموزان و هنرجویان با استفاده از عملکرد تحصیلی و پرونده تحصیلی آنان و ارتباط با سایر عوامل آموزشی و پرورشی واحد آموزشی مربوط

۴- انجام مصاحبه مشاوره ای با دانش آموزان و هنرجویان و خانواده آنها.

۵- راهنمایی و مشاوره تحصیلی دانش آموزان و هنرجویان به منظور رشد و ارتقای مهارت های تحصیلی و راهنمایی آنان در انتخاب رشته های تحصیلی، متناسب با شرایط و امکانات فردی و محیطی

- ۶- ارایه خدمات راهنمایی و مشاوره شغلی و حرفه ای و اطلاع رسانی به دانش آموزان و هنرجویان به منظور طرح ریزی شغلی با استفاده از روش ها و ابزارهای مناسب.
- ۷- اطلاع رسانی به دانش آموزان و هنرجویان و خانواده ها در زمینه منابع و امکانات تحصیلی و شغلی با استفاده از نشریات، بروشورها
- ۸- مطالعه وضعیت رفتاری دانش آموزان و هنرجویان از طریق مشاهده، ارتباط با والدین و سایر عوامل آموزشی و پرورشی واحد آموزشی مربوط و سایر منابع و روشها.
- ۹- مطالعه پرونده مشاوره ای دانش آموزان و هنرجویان و استفاده از آن در ارایه خدمات راهنمایی و مشاوره و اطلاع رسانی در زمینه استعدادها و توانمندی های آنان و برنامه ریزی در زمینه بهداشت روان دانش آموزان
- ۱۰- اقدام پژوهشی در زمینه نیازها و مشکلات و اختلالات روانی، رفتاری و موضوعات طرح ریزی تحصیلی و شغلی دانش آموزان و هنرجویان و استفاده از نتایج آنها در امور بهداشت روان (مشاک ۱۳۹۴: ۲).

روش های اجرایی راهنمایی تحصیلی

راهنمایی تحصیلی باید در همه دوره های تحصیلی و برای تمام دانش آموزان انجام گیرد. تفاوت های فردی دانش آموزان در دوره های مختلف تحصیلی در چگونگی ارائه اطلاعات تحصیلی نقش مهمی دارد. دانش آموزانی که برای راهنمایی و مشاوره شغلی نزد مشاور مراجعه می کنند (اعم از این که خود ارجاع باشند یا به وسیله دیگران فرستاده شده باشند) در وهله نخست درصدد کسب اطلاعات شغلی هستند. راهنما یا مشاور باید بداند که این افراد قبل از هر اقدامی به اطلاعات تحصیلی و خصوصاً رابطه بین رشته های تحصیلی با مشاغل نیا دارند. از این رو راهنمایی تحصیلی بر راهنمایی شغلی تقدم دارد (شفیع آبادی ۱۳۹۵: ۴۱)

۱. بیان آیین نامه های آموزشی و انضباطی. مسئولین ذی ربط برای ایجاد جو سالم جهت رشد و یادگیری و قبول مسئولیت در جلسات فردی و گروهی در مورد آیین نامه و مقررات آموزشی به اطلاع دانش آموزان و والدین داده می شود.
۲. آموزش مهارت های تحصیلی دانش آموزان: بدیهی است سنگ زیر بنای موفقیت در تحصیل و یادگیری مطالب انگیزه تحصیلی است. به علاوه بسیاری از فراگیران اطلاعات درست و جامعی درباره مهارت های تحصیلی از جمله روش های صحیح مطالعه (خواندن اجمالی، سریع خوانی، عبارت خوانی و دقیق خوانی)، تکرار و تمرین دروس، یادداشت برداری، خلاصه نویسی و استفاده از منابع و... نیاز دارند.
۳. کمک به دانش آموزان در انتخاب رشته تحصیلی: دانش آموز زمانی در تحصیلاتش موفق خواهد شد که علاوه بر انجام دادن و رعایت موارد مطرح شده درباره آیین نامه ها و مهارت های تحصیلی، رشته تحصیلی مناسبی را نیز که با استعداد و رغبت او و نیازهای جامعه هماهنگ باشد انتخاب کند و در آن رشته به تحصیل ادامه دهد. (شفیع آبادی ۱۳۹۵: ۴۷، ۴۸، ۴۹)

راہبرد های راهنمایی و مشاوره

بسیاری از مردم مشاوره را آمیزه ای از علم و هنر می دانند. مشاوره نوعی هنر است برای اینکه شخصیت، ارزش ها و رفتار مشاور در کنار دانش و مهارت های او از جمله متغیرهای ذهنی هستند که بر فرایند مشاوره تاثیر می گذارند و تعریف و سنجش آنها دشوار است. از طرف دیگر مشاوره علمی است که در آن دانش ما درباره رفتار انسان و برخی راهبردهای مشاوره ای در قالب نظام های مشاوره ای عینی، قابل سنجش و سازمان یافته، ترکیب می شوند. شرایط متغیر مشاوره و درمان ایجاب می کند که در کاربرد و ارزیابی راهبردهای مشاوره ای از رویکرد علمی استفاده شود. امروزه بیش از گذشته از مشاوران خواسته می شود که با ارزیابی اینکه آیا مشکل مطرح شده برطرف شده یا نه و نیز با ارزیابی رضایت مراجع، نتایج مشاوره خود را به

طور مستند، مورد ارزشیابی قرار دهند. این نوع سنجش، نیاز به مدل علمی معتبر دارد. به هر حال هنوز هم می توان مشاوره را به عنوان فرایندی مشتمل بر دو مرحله هم پوش در نظر گرفت: مرحله اول بیشتر جنبه هنری و مرحله دوم بیشتر جنبه علمی دارد. سبک گفتار مشاور شاید هنری باشد که در سرتاسر رابطه مشاوره ای به کار گرفته می شود. مرحله اول فرایند مشاوره بر ایجاد رابطه حسنه و اعتماد بین مشاور و مراجع تمرکز دارد. در این مرحله مشاور برای بیرون کشیدن اطلاعات و کشف احساس های بیشتر و مناسب تر، به خود فاش سازی مراجع کمک می کند. این اکتشاف، مشاور و مراجع را قادر می سازد تا بر روی نیازها و مسایل مطرح شده مراجع متمرکز شوند و با توافق همدیگر اهدافی را برای رابطه مشاوره ای مشخص کنند و به این ترتیب جهت رابطه مشاوره ای را تعیین کنند. مهارت های ایجاد رابطه رو در رو، مهارت های اساسی هستند که می توان در برقراری ارتباط با افراد دیگر در خانه، مدرسه، محل کار و اجتماع نیز از آنها استفاده کرد. این مهارت ها شامل گوش دادن، توجه کردن، دریافت کردن و پاسخ دهی به عنوان مؤلفه های اصلی ارتباط است و بررسی، روشن سازی و ارزیابی مشکلات مراجع را ممکن می سازند.

پس از آنکه رابطه مشاوره ای خوب، که ارزیابی دقیق مشکل را ممکن می سازد، به وجود آمد، مرحله دوم فرایند مشاوره شروع می شود. این مرحله شامل طرح ریزی، اجرا و ارزشیابی راهبردها است که به ختم رابطه و پی گیری منتهی می شود. موفقیت و اثربخشی مرحله دوم فرایند مشاوره کاملاً به اثربخشی مهارت های ارتباطی در ایجاد رابطه باورانه مثبت در مرحله اول بستگی دارد (اف اوکان: ترجمه خانی ۱۳۸۳)

ارائه اطلاعات تحصیلی زمانی مفید خواهد بود که بر اصول صحیح استوار باشد. اهم این اصول در اینجا توضیح داده می شود

۱. توجه به وقت و حوصله مراجع: طول جلسه ارائه اطلاعات تحصیلی باید با توجه به سن و موقعیت مراجع تعیین گردد و از قبل به اطلاع او برسد. به مراجعی که حوصله نشستن و شنیدن اطلاعات را ندارد نباید اطلاعات تحصیلی و شغلی داده شود.
۲. ایجاد رابطه حسنه: ارائه اطلاعات تحصیلی زمانی مفید خواهد بود که جلسه، مکانی امن و فارغ از هر گونه ترس و تهدید باشد. چنین شرطی هنگامی تحقق می یابد که مشاور برقراری رابطه حسنه با مراجع را بر ارائه اطلاعات مقدم بداند. راهنما با توجه به احساسات مراجع و دقت در ارتباطات و پاسخهای کلامی و غیر کلامی او می تواند به علاقه یا عدم علاقه مراجع به مشاغل پی ببرد و بر آن اساس درباره ادامه یا توقف و یا تغییر جهت عمل راهنمایی تصمیم بگیرد.
۳. اطمینان از آمادگی مراجع: در این مورد به آمادگی پذیرش و سن و توانایی مراجع باید توجه شود و ارائه اطلاعات تحصیلی و شغلی به گونه ای باشد که مراجع بسادگی بتواند آن را دریابد. همچنین اطلاعات ارائه شده باید مورد نیاز مراجع باشد و در حل مشکلات، او را یاری دهد.

۴. عینی بودن اطلاعات: اطلاعات ذهنی نمی تواند در تصمیم گیری و حل مشکل به مراجع کمک کند. برای ارائه اطلاعات تحصیلی و شغلی باید شیوه مناسبی انتخاب شود و علاوه بر روش بحث و گفتگو، از ابزارهای مانند پوستر، بروشور و... استفاده شود

۵. اطمینان از درک اطلاعات: اطلاعات باید گام به گام ارائه شود و تا حصول اطمینان از درک آن توسط مراجع، نباید به دادن اطلاعات بیشتر اقدام گردد. برای حصول اطمینان از درک مراجع نسبت به اطلاعات ارائه شده، مناسبترین روش آن است که از مراجع خواسته شود تا خلاصه ای از مطالبی را که راهنما بیان کرده تکرار کند. در صورتی که مراجع نتواند مطالب مطرح شده را توضیح دهد، راهنما باید با حوصله و بردباری بیشتر مجدداً مراجع را در دریافت و درک اطلاعات یاری دهد.

۶. جلب همکاری مراجع: مراجع به جمع آوری اطلاعات دقیق از منابع معتبر تویق شود و شیوه های ارزشیابی از اطلاعات.

فرآیند یک جلسه مشاوره

- هر جلسه مشاوره با جلسات دیگر تفاوت دارد. فرآیند یک جلسه مشاوره شامل تدارک، مقدمه، شروع کار، گوش دادن فعال، تشخیص و توضیح مشکل، تسهیل در تغییر نگرش، بررسی گزینه ها و اقدام تسهیلی و ختم جلسه می باشد.
- ۱- تدارک: فرآیند مشاوره حتی پیش از آنکه مشاوره و مراجع یکدیگر را ملاقات کنند شروع میشود. مراجع معمولاً بین راه، قبل از رسیدن به جلسه مشاوره آنچه را که قصد دارد بگوید تمرین می کند.
 - ۲- مقدمه: نخستین ملاقات با مراجع بسیار مهم است نخستین تأییداتی که مراجع از مشاور دریافت می کند بر تمایل او به در میان گذاردن آزادانه مشکلاتش با مشاور، اثر می گذارد در مقدمه اولین برخورد، اولین گفتگو و معرفی طرفین (مراجع و مشاور)، رفتار غیرکلامی مراجع و مشاور، احساسات و هیجانات مراجع و مشاور خیلی با اهمیت است.
 - ۳- شروع کار: معمولاً کار جلسه را با پرسیدن این سؤال که اکنون چه احساسی دارید شروع می شود و این کار مراجع را قادر میسازد تا در تماس با هیجان یا تنش خود در مورد آمدن به جلسه مشاوره قرار گیرد.
 - ۴- گوش دادن فعال: یکی از راه های یک جلسه، هنگامی که مراجع شروع به صحبت در مورد مشکلش میکند، مشاور میتواند از پاسخ های کوتاه استفاده کند و همچنین محتوای گفتار و احساس مراجع را نیز منعکس می کند به این وسیله مراجع ترغیب می شود تا مشکلش را از راه خودش و با سرعت خودش تعریف کند.
 - ۵- تشخیص و توضیح مشکل: مشاور بخش های مهم آنچه را که به مراجع گفته است بیرون بکشد و کمک کند تا او را به طور واضح بر این بخش ها تمرکز پیدا نماید.
 - ۶- ختم جلسه: بهترین راه پایان دادن به جلسه مشاوره این است که نکات مهمی را که مراجع به آنها اشاره کرده است جمع بندی کنید.

نتیجه گیری

- در جوامع کنونی برنامه هایی از جمله راهنمایی و مشاوره تحصیلی در مراکز علمی، آموزشی و مدارس برای ارائه اطلاعات به افراد برای نیل به برای زندگی سالم یا کمک به حل مسائل و تحقق هدف های تعلیم و تربیت موثر واقع می شود و البته در این فرایند حق انتخاب با دانش آموز یا مراجع است مشاور به کمک دانش آموز و سایر عناصر دخیل، اطلاعات لازم را جمع آوری و تجزیه و تحلیل می کند. به عبارتی مشاور تحصیلی با استفاده از شیوه های اجرایی برای یاری رساندن به دانش آموزان در زمینه های تحصیلی و آموزشی با همکاری آنان و افراد ذی نفع در مدرسه به طریق مناسبی در جهت حل مشکل دانش آموز اقدام می نماید. از آنجایی که فرایند مشاوره تحصیلی برای هر فرد خاص آن فرد می باشد و هر دانش آموزی شخصیت منحصر به فرد و متمایز از دیگران دارد و مشاور بر حسب شناخت دانش آموز، توانایی، محدودیت ها و بافت اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه می تواند در اتخاذ تصمیم و انتخاب راه حل مناسب مشکل نقش بسیار اساسی در ارائه خدمات بهینه راهنمایی و مشاوره ایفا نماید. از این رو، برای برنامه ریزی و اجرای فعالیت ها و برنامه های راهنمایی و مشاوره پیشنهاد های زیر ذکر داده می شود:
- ۱- به منظور پیشگیری و اطلاع از وضعیت و مشکلات دانش آموز همکاری های درونی بین افراد مسئول در مدرسه، مشاور، معلم و والدین ایجاد شود.
 - ۲- با استفاده از فناوری های نوین یادگیری در مدارس سعی نموده که اطلاع رسانی و آگاهی در زمینه های تحصیلی، شغلی، رشته و دروس ارائه شود.
 - ۳- به منظور ایجاد انگیزه برای ادامه تحصیل در محتوای دروس سعی نموده اطاعتی درباره مشاغل گنجانیده شود
 - ۴- در برنامه ریزی های کلان و خرد در مدارس از دیدگاه ها، برنامه ها، راهبرد های متخصصان راهنمایی و مشاوره استفاده و همکاری شود.

- ۵- راهنمایی و مشاوره هایی در زمینه های های اجتماعی فرهنگی شغلی و... در مدارس برای دانش آموزان برنامه ریزی صورت بگیرد.
- ۶- در جلسات راهنمایی و مشاوره سعی نموده با ایجاد شور و شغف معتدل در ارتباط با دانش آموز، خود فرد مشکل خود را توضیح و مورد واکاوری قرار دهد.

منابع

- ۱- شفیع آبادی عبدالله (۱۳۹۵) راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی، انتشارات سمت تهران
- ۲- اردبیلی یوسف (۱۳۸۹)، اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، انتشارات بعثت تهران
- ۳- خانلری، احترام (۱۳۸۸)، جایگاه مشاوره در ارتباط با راهنمایی تحصیلی - شغلی، فصلنامه پژوهشی آموزشی اطلاع رسانی. شماره ششم ص ۱۱۲
- ۴- مشاک مریم (۱۳۹۴) بررسی وضعیت موجود و مطلوب مشاوره تحصیلی در مدارس، کنفرانس جهانی افق های نوین در علوم انسانی، آینده پژوهی و توانمندسازی دانشگاه تهران
- ۵- قرائی میان دهی محمد، مرادپور محمدناصر، مقری شاهرخت حامد، (۱۳۹۴) بررسی مدل سه مرحله ای مشاوره به عنوان الگوی مناسب برای مشاوره در دوره ابتدایی، همایش ملی آموزش ابتدایی
- ۶- بهمن حوری زاد، نگاهی به شیوه اصلاحات ضروری در فرآیند راهنمایی تحصیلی و شغلی، فصلنامه تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش) ۱۳۷۳ شماره ۳۸
- ۷- عبدالله شفیع آبادی (۱۳۹۰)، راهنمایی و مشاوره شغلی و حرفه ای و نظریه های انتخاب شغل، انتشارات رشد
- ۸- باربارا اف، اوکان، تکنیک های مصاحبه و مشاوره، ترجمه محمد خانی، انتشارات طلوع دانش
- ۹- فولادی، عزت اله (۱۳۹۷)، نظام راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش با نگاه تحلیلی بر هدایت تحصیلی، رشد آموزش مدرسه مدرسه، دوره چهارم شماره ۲
- ۱۰- افشین خسروانی (۱۳۹۳)، نقش مشاوره ای کارکنان مدرسه در اقدامات یاورانه ی مشاوره ای به دانش آموزان، سازمان آموزش و پرورش
- ۱۱- هرمزی، اتوسا و همکاران، مدنی رضایی، نعمتی ابراهیمی (۱۳۸۹) بررسی فرآیند هدایت تحصیلی نوین از منظر مشاوران مدارس، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان درمانی دانشگاه علامه طباطبایی، سال دهم شماره ۳۹ ص ۲۷-۴۸
- ۱۲- شکورنیا، عبدالحسین ۱۳۹۰، بررسی نظرات دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز درباره وضعیت موجود و مطلوب مشاوره و راهنمایی تحصیلی، مجله علمی پزشکی، دوره ۱۰، شماره ۵، ۱۰۵
- ۱۳- خدیجه عزتی رستگار، نوشین سلیمی، فروزان رضاپور شاه کالئی، الهام قیسوند، پریسا پارسا، میترا دوگونچی ۱۳۹۹، دیدگاه دانشجویان در خصوص چگونگی راهنمایی و مشاوره تحصیلی در دانشگاه: یک مطالعه کیفی با استفاده از تحلیل محتوا، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد پاییز، ۳ شماره، پانزدهم دوره صف ۱۷۱-۱۸۱